УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ імені Олександра Яременка
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

hbsc

Насильство та булінг в освітньому середовищі

Результати соціологічного дослідження „Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)"

Ольга Балакірєва, канд. соціол. наук, завідувач відділом *, завідувач відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", голова правління ГО "Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка"*

Міжнародна науково-практична конференція

«Цькування у шкільних колективах (булінг): політики і практики запобігання та подолання»

26 жовтня 2018 р., м. Київ (Україна)

Партнери дослідницького проекту:

- **Міністерство охорони здоров’я України (робоча група)**
- **Міністерство освіти і науки України**
- **Міністерство молоді та спорту**
- **Міністерство соціальної політики України**
- **Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні**
- **Всесвітня організація охорони здоров’я**

http://www.hbsc.org/

hbsc

Хвилі опитування в Україні: 2002, 2006, 2010, 2014, 2018

Регіони опитування: 24 області та м. Київ.

Національна вибіркова сукупність дає можливість аналізу за віком, статтю, типом поселення, регіоном, типом сім’ї, матеріальним станом тощо

... АЛЕ – **не передбачає аналізу на рівні області та навчального закладу)**

Метод отримання інформації – самозаповнення формалізованого запитальника у навчальних аудиторіях + індивідуальний конверт

Цільові групи дослідження:

11 років

5-6 клас ЗОНЗ

13 років

7-8 клас ЗОНЗ

15 років

- 10 клас ЗОНЗ;
- 1 курс ПТНЗ (після 9 кл.);
- 1 курс ВНЗ І-ІІ рів. акр. (після 9 кл.)

Україна: 17 років

- 11 клас ЗОНЗ;
- 2 курс (після 9 кл.) ПТНЗ
- 2 курс (після 9 кл.) ВНЗ І-ІІ рів. акр.

Україна, 2018 р.:

13354 респонденти віком 10-17 років

820 класів/груп

287 навч. закладів

218 населених пунктів

Тематичні блоки запитань: 2018

Сім’я та батьківський контроль

Про харчування і дієту

Рівень поширення вживання тютюну, алкоголю та наркотичних речовин

Місце проживання

Про фізичну активність

Про здоров’я та якість життя

Залежність учнівської молоді від мережі Інтернет, комп’ютерних та азартних ігор

Статеве життя та поведінка

Про друзів

Про булінг, кібербулінг, травми та бійки

Про навчальний заклад та підтримку з боку вчителів

Про плани на майбутнє

Про участь в житті громади

Про самопочуття та настрій

Дитяча праця

В Україні з 2007 року є традиційним блок запитань про ВІЛ/СНІД

ЮНЕСКО, 2018 / **UNESCO report reveals high levels of violence and bullying in schools**

ДИНАМІКА БУЛІНГУ

40% хлопці
30% дівчата

HBSC-2018

БУЛІНГ: українські підлітки у порівнянні з підлітками окремих європейських країн (за даними 2014 р.)

ЧАСТКА ПІДЛІТКІВ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО БУЛІНГУ, ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНЯ МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНУ РОДИНИ, %

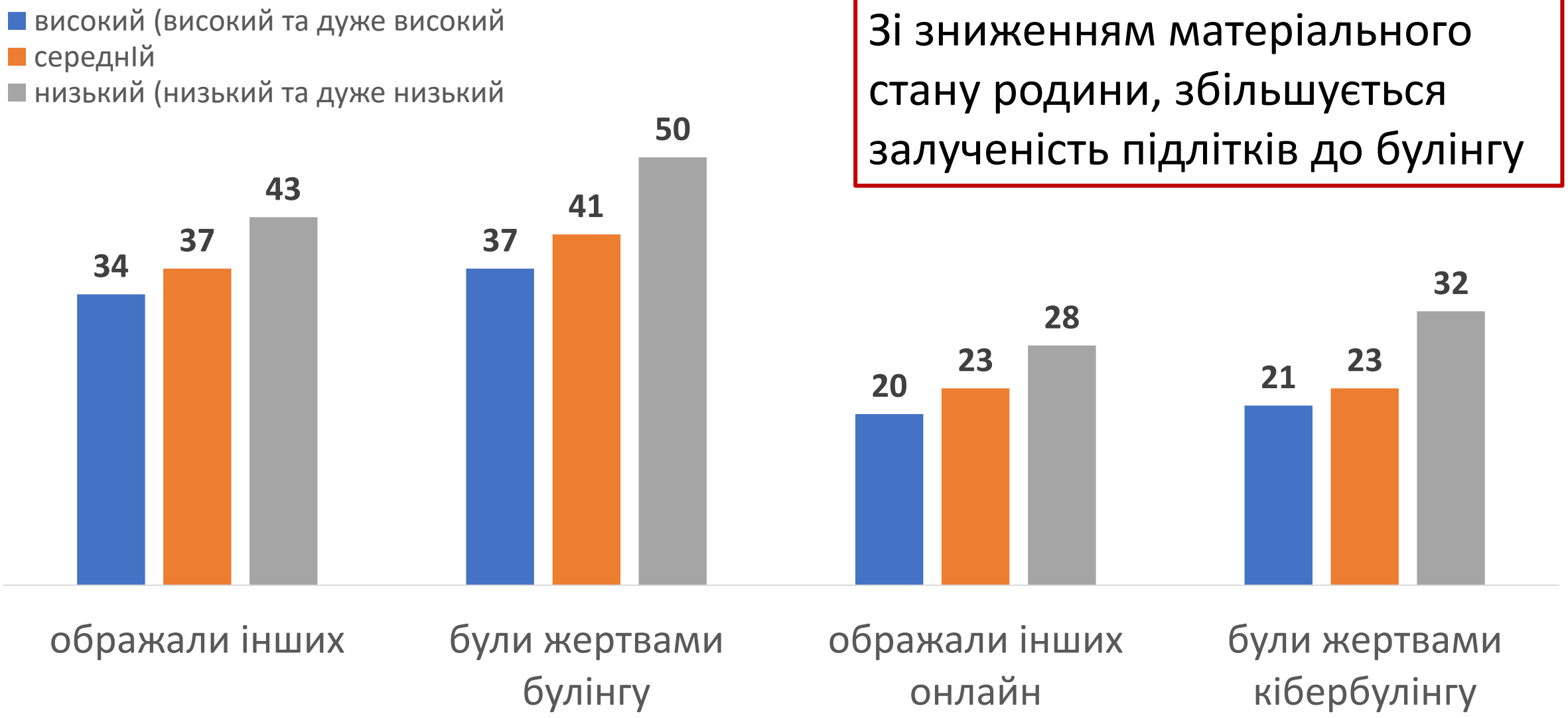

Зі зниженням матеріального стану родини, збільшується залученість підлітків до булінгу

Участь в булінгу - 2018

Як часто ти брав(ла) участь в ображанні/приниженні або знущанні над іншими в навчальному закладі упродовж останніх двох місяців? (% серед усіх опитаних)

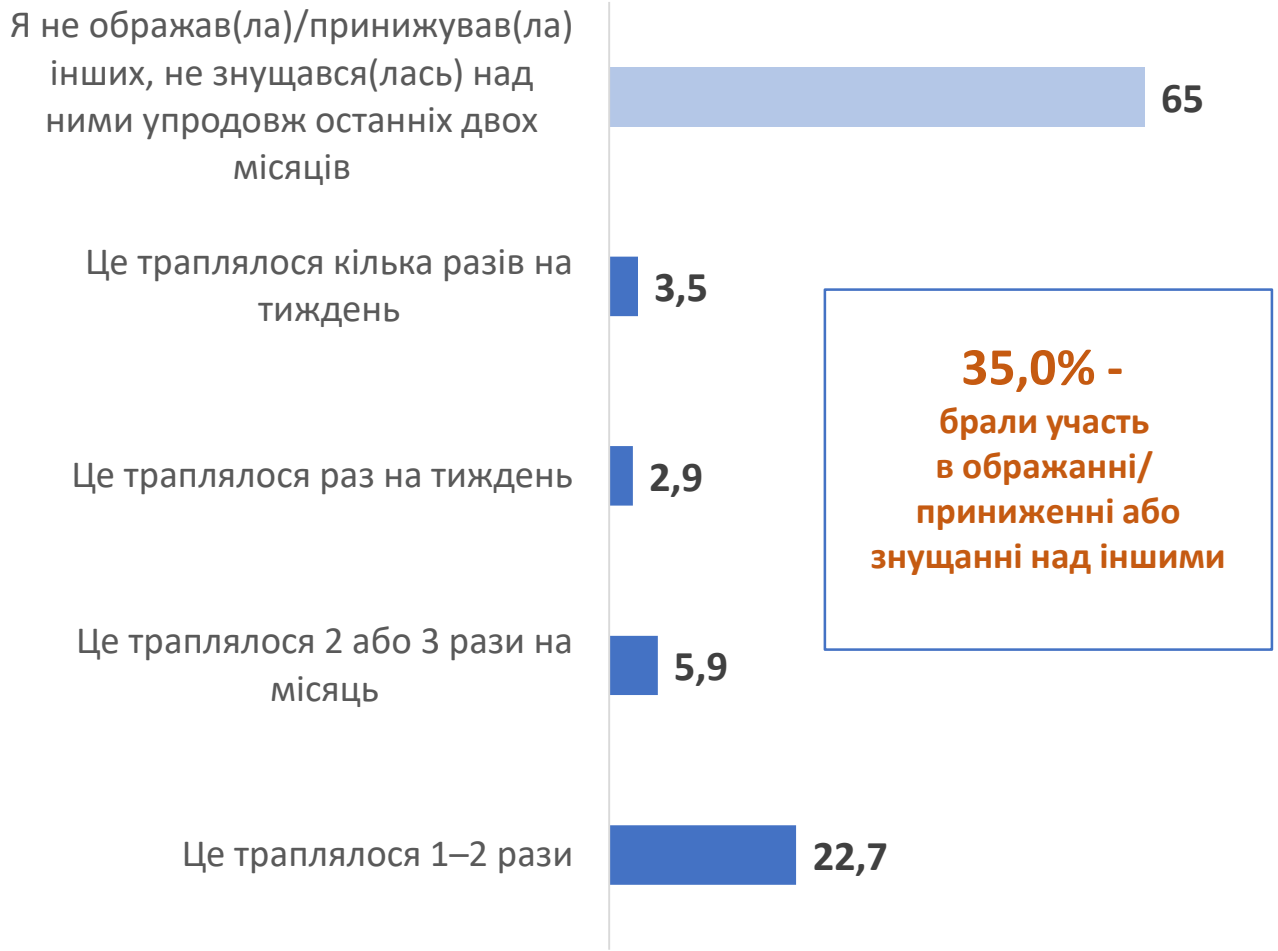

Як часто тебе ображали/принижували або знущалися над тобою в навчальному закладі упродовж останніх двох місяців? (% серед усіх опитаних)

ЧАСТКА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ, ЯКА БУЛА ЗАЛУЧЕНА ДО БУЛІНГУ ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ ДВОХ МІСЯЦІВ, ЗАЛЕЖНО ВІД МІСЦЯ НАВЧАННЯ

«КРИВДНИКИ»

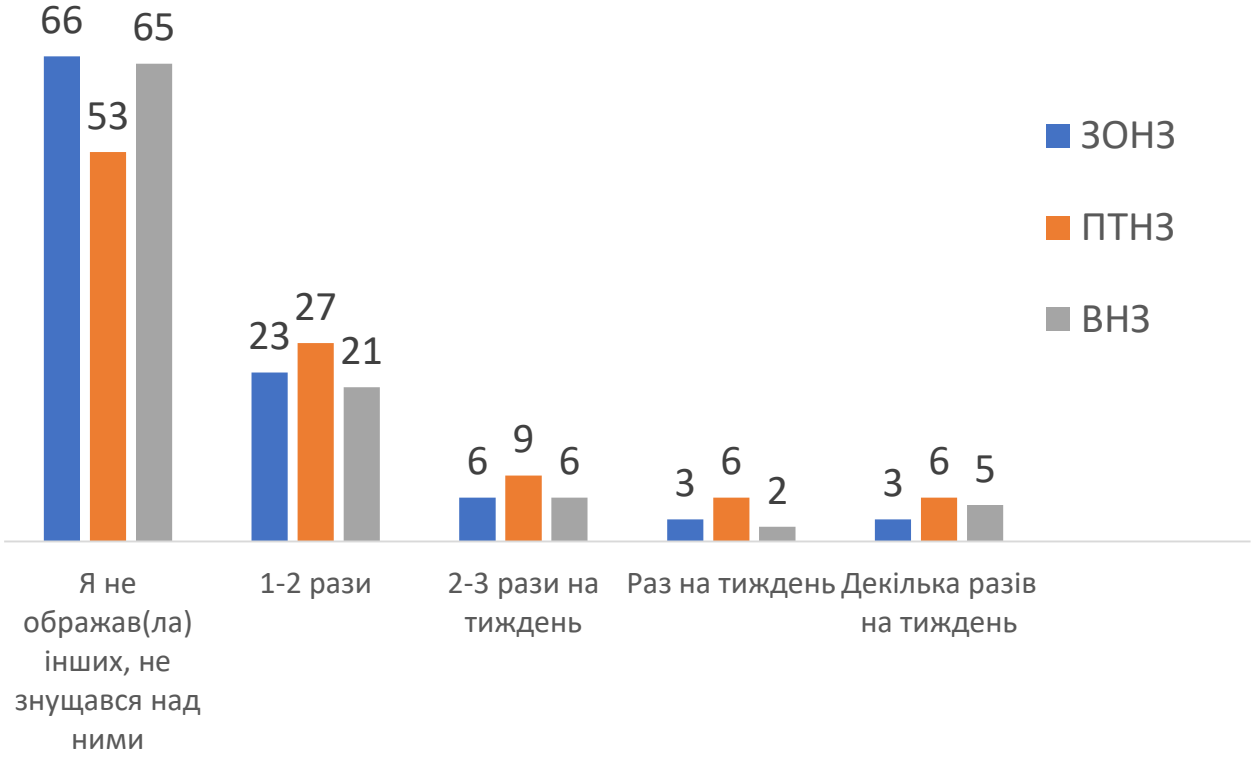

«ЖЕРТВИ»

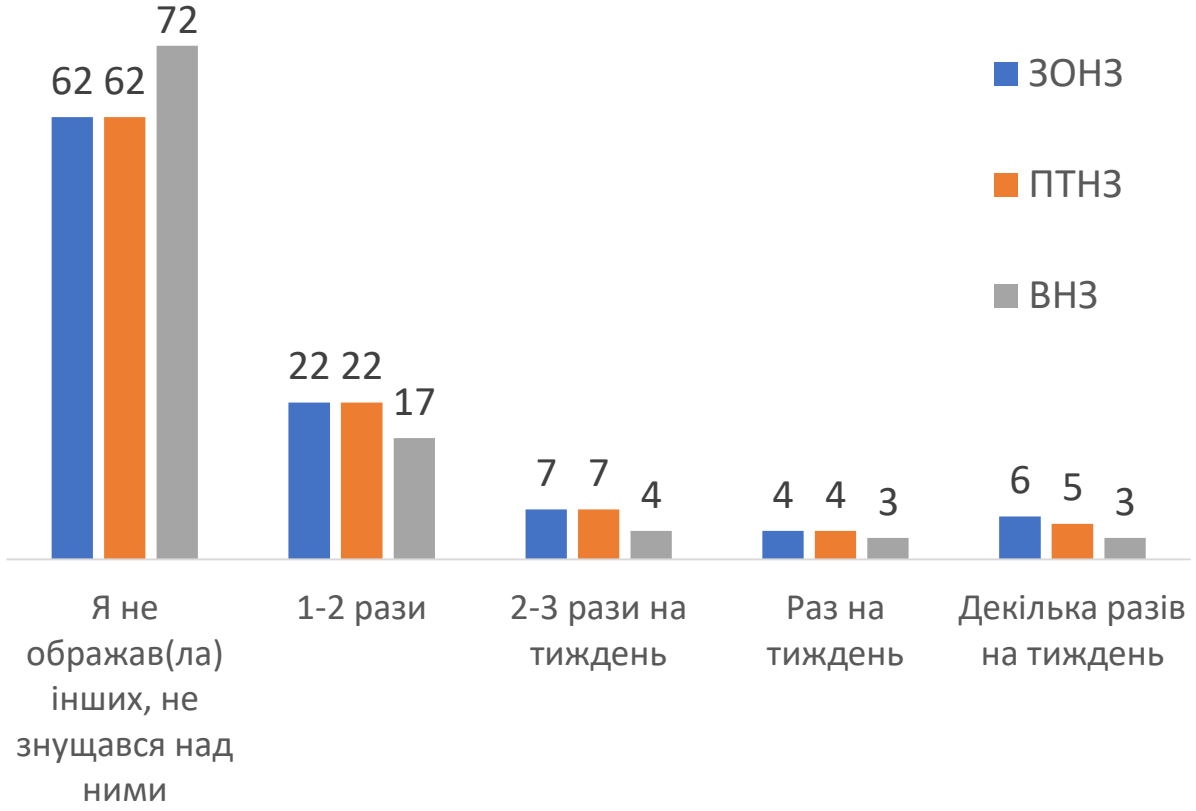

Серед усіх опитаних студентів ПТНЗ у 2018 році практично **кожен другий (47%)** підтвердив власну участь в образах/знущаннях/приниженнях

ОЦІНКА СТАНУ ЗДОРОВ’Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІДЛІТКІВ, %

	Підлітки, які були жертвами булінгу інших протягом останніх 30 днів	Підлітки, які НЕ були жертвами булінгу інших протягом останніх 30 днів
Почувався самотнім	18.3	8.2
Так переживав(ла), що не міг(ла) спати вночі	17.2	7.0
Серйозно думав про скоєння самогубства	23.4	12.0
Куріння у даний час	19.7	8.6
Вживання алкоголю у даний час	30.3	18.6
Вживання марихуани у даний час	7.9	1.7
Ранній сексуальний дебют	27.4	18.9

За даними опитувань підлітків більше 100 країн (GSHS (96 країн) HBSC (48 країн)

ОЦІНКА УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ СТАНУ СВОГО ЗДОРОВ'Я, %

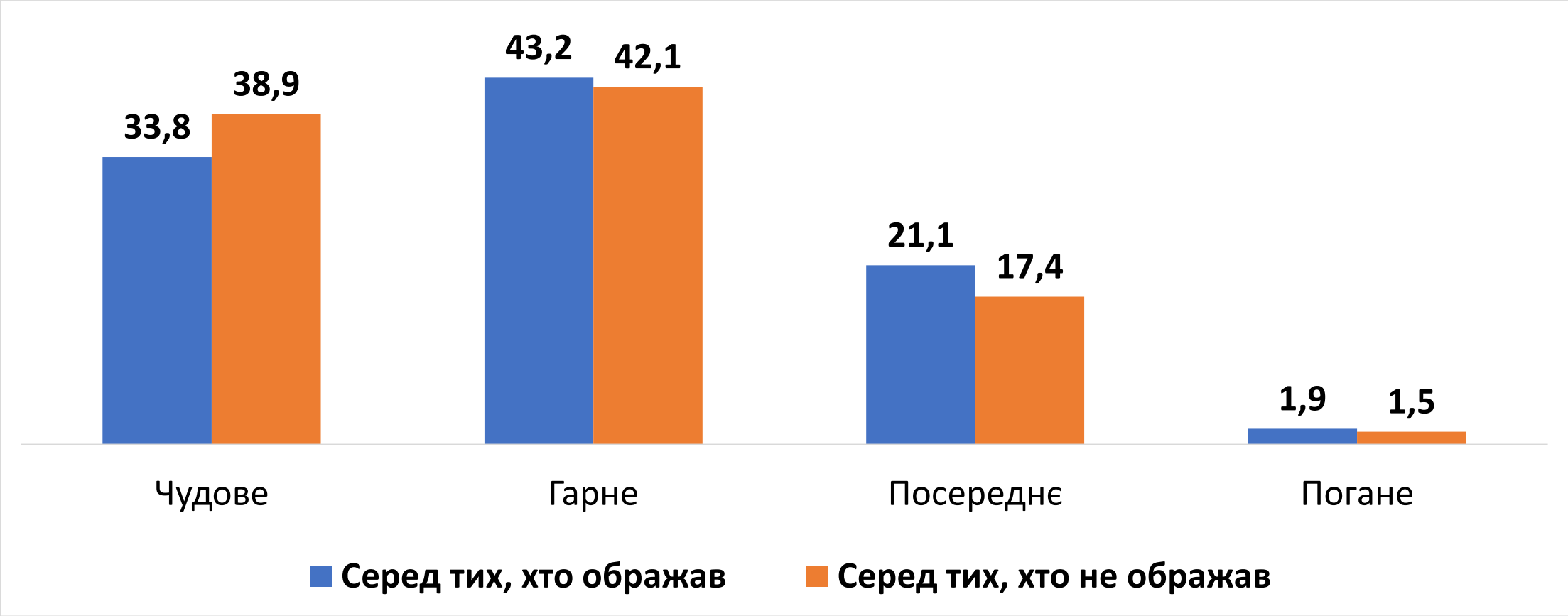

Серед усіх опитаних **кожна четверта** опитана дівчина (25%) оцінила своє здоров'я як «погане» або «дуже погане»

САМООЦІНКА ЗДОРОВ'Я: ЧАСТКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ, ЯКІ ВВАЖАЮТЬ СВОЄ ЗДОРОВ'Я «ПОГАНИМ» АБО «ДУЖЕ ПОГАНИМ», %

2010 рік – 30%
2014 рік – 21% (середнє по країнам HBSC-13%)
2018 рік – 20%

СТАВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО СВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ, %

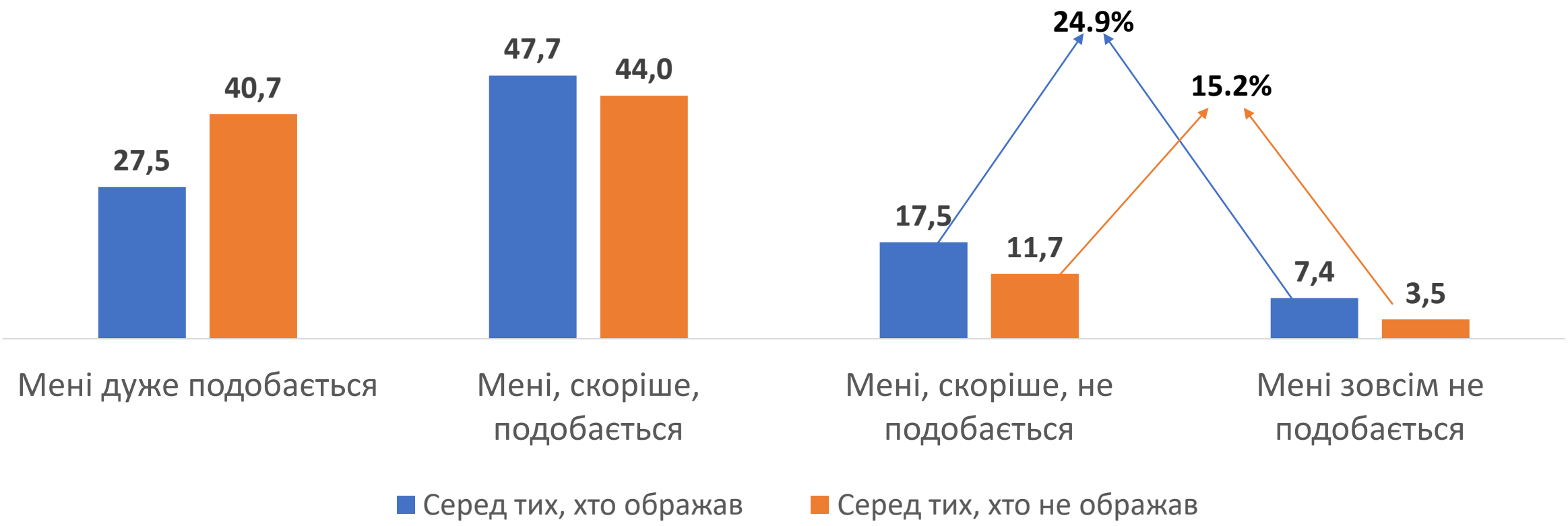

Переважній більшості усіх опитаних підлітків **(81.5%)** подобається їх навчальний заклад

Частка учнів, які згодні* з висловлюваннями….

* - *сума відповідей «дуже згоден(а)» та «згоден(на)»*

	Серед тих, хто ображав інших	Серед тих, хто НЕ ображав інших
…щодо однокласників/одногрупників		
Учням/студентам нашого класу/групи подобається бути разом	43	49
У нашому класі/групі багато добрих і турботливих учнів/студентів	35	46
Інші учні/студенти приймають мене таким(ою), яким(ою) я є	58	67
… щодо вчителів/викладачів		
Я відчуваю, що вчителі/викладачі приймають мене таким(ою), який(яка) я є	60	70
Я відчуваю, що мої вчителі/викладачі піклуються про мене	40	53
Я дуже довіряю своїм вчителям/викладачам	35	48

Наявний досвід

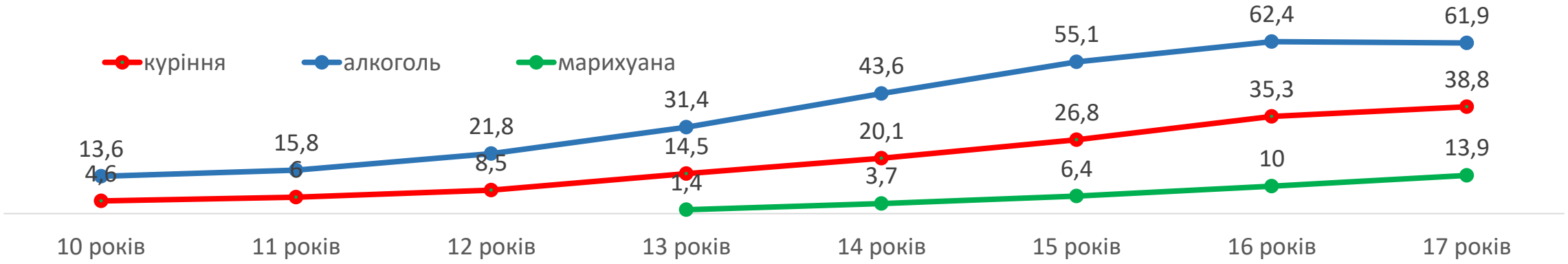

Скільки днів ти вживав(ла) алкогольні напої (якщо таке траплялося) упродовж життя?

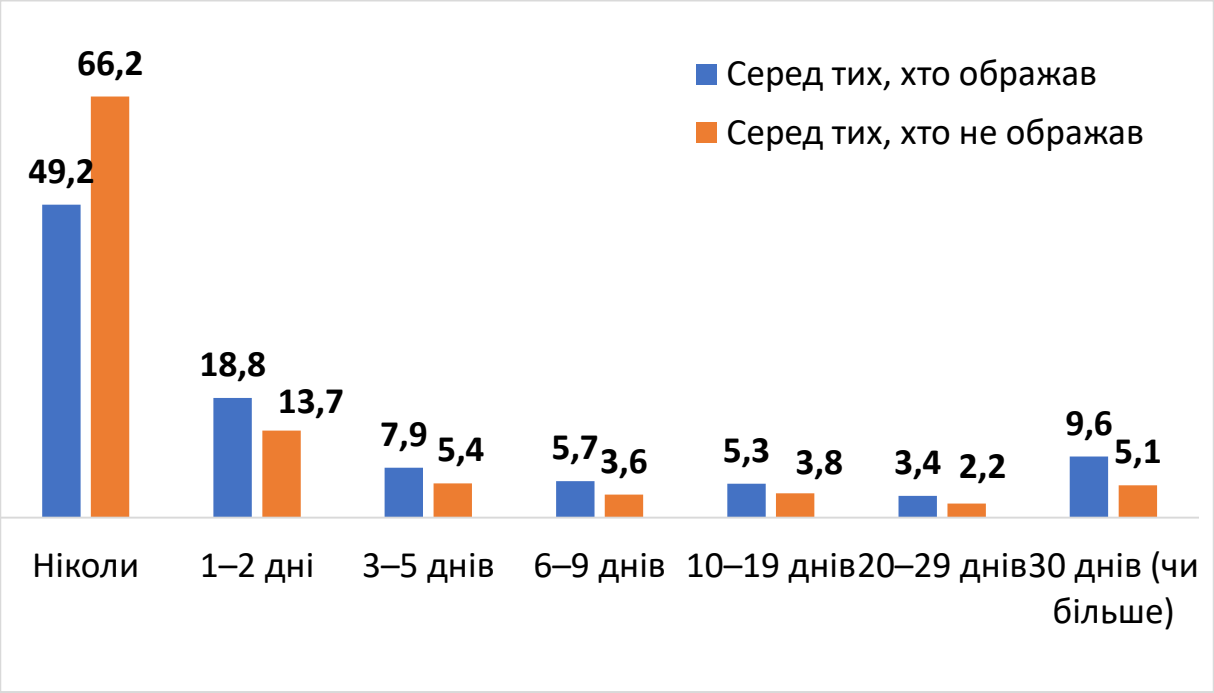

Скільки днів ти вживав(ла) алкогольні напої (якщо таке траплялося) за останні 30 днів?

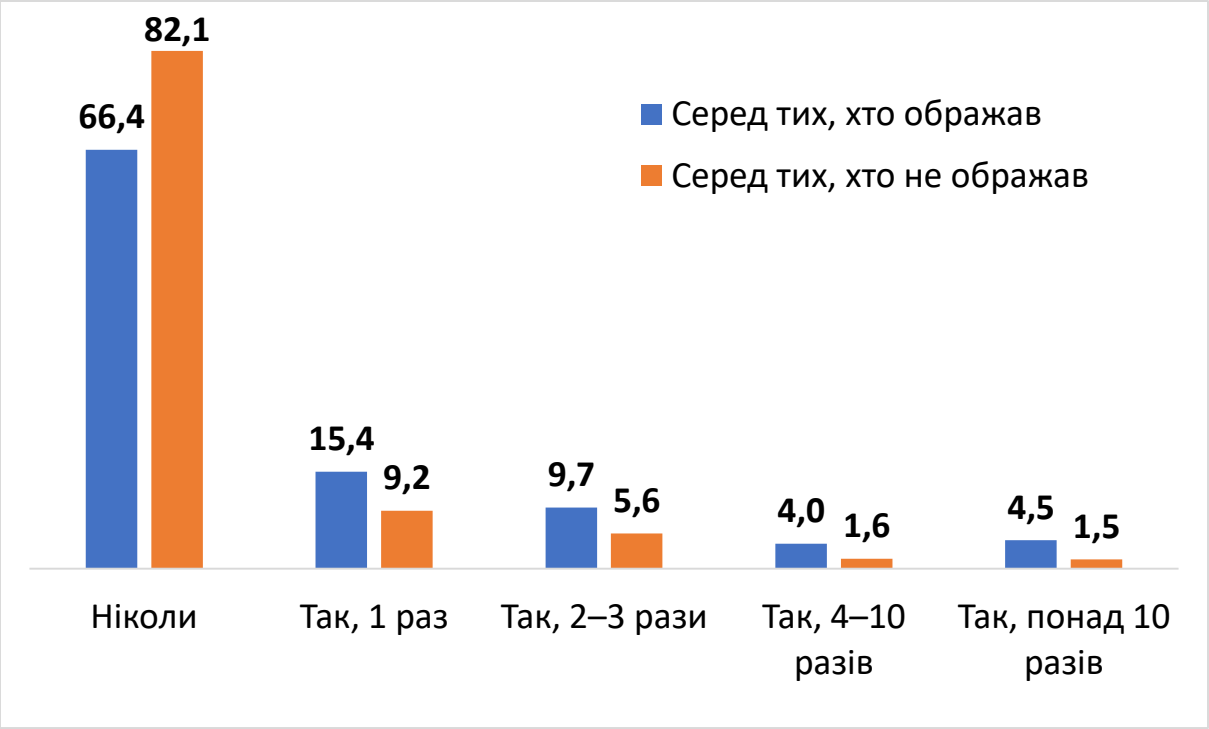

Кібербулінг

Кібербулінг зазвичай визначають як систематичне цілеспрямоване відправлення агресивних повідомлень з електронних носіїв (наприклад, по електронній пошті, в блогах, миттєвих і текстових повідомленнях) на адресу будь-якої особи, якій непросто себе захистити.

Упродовж останніх кількох місяців
як часто ти брав(ла) участь в ображаннях/принижуваннях/знущаннях он-лайн?
(% серед усіх опитаних)

21,1% - брали участь в образах, знущаннях, приниженнях інших онлайн

Упродовж останніх кількох місяців
як часто тебе ображали/принижували/знущалися над тобой он-лайн?
(% серед усіх опитаних)

21,5% - були «жертвами» образ, знущань, принижень онлайн

Інтернет залежність*

Показник Інтернет - залежності серед 15-16 річних, % за статтю	Хлопці	Дівчата	Разом
Інтернет - залежність відсутня	10,9	6,1	**8,4**
Помірна Інтернет-залежність	79,3	82,5	**81,0**
Сильна Інтернет - залежність	**9,8**	**11,4**	**10,6**

Інтегральний показник, розрахований на основі 14 тверджень – шкали вимірювання Інтернет залежності **CIUS (The Compulsive Internet Use Scale)*

Кожен третій **підліток проводить більше 4-х годин в Інтернеті у робочий день**

Джерело: ESPAD-2015

У вихідні дні:

- ***кожен другий*** **підліток проводить більше 4-х годин в Інтернеті;**
- **25% - більше 6 годин.**

Залежність від онлайн-ігор*, %

	Хлопці	Дівчата	Разом
Залежність від онлайн-ігор відсутня	27,4	69,0	**49,3**
Помірна залежність від онлайн-ігор	66,4	30,1	**47,3**
Сильна залежність від онлайн-ігор	6,2	1,0	**3,4**

**Інтегральний показник, розрахований на основі 12 тверджень – шкали вимірювання проблематичної гри в онлайн-ігри (Problematic Online Gaming Questionnaire POGQ–ST).*

Джерело: ESPAD-2015

Зауваження Загального порядку ООН №20 (2016) про реалізацію прав дитини в підлітковому віці (General comments #20)

6 грудня 2016 р. Комітетом ООН з прав дитини було затверджено Зауваження загального порядку № 20 про реалізацію прав дитини в підлітковому віці. Зауваження стосується Конвенції ООН про права дитини (до 18 років), але сфокусовано саме на **дітях підліткового віку (другого десятиріччя життя), зважаючи на те, що *це етап життя, який характеризується зростаючими можливостями, здібностями, прагненнями, енергією і творчістю, але й значною уразливістю.***

ЗАВДАННЯ документу:

- надання пояснень щодо законодавства, політики та послуг, необхідних для розвитку підлітків з урахуванням їх прав;
- звернення уваги держав на можливості та виклики, що виникають у підлітковому віці.

Найкращі інтереси дитини **GC # 20**

22…. Усі заходи з впровадження Конвенції, включаючи **законодавство, політику, економічно-соціальне планування, прийняття рішень і бюджетні рішення, повинні виконуватися відповідно до процедур, що забезпечують прийняття найкращих інтересів дитини, в тому числі підлітків, як першочергового міркування в усіх діях, що їх стосуються.**

… при визначенні найкращих інтересів мають враховуватися думки дітей відповідно до їх здібностей, що розвиваються, і з урахуванням особливостей дитини. Державам необхідно вживати заходів, щоб думкам підлітків надавалося належне значення з розвитком їх розуміння суті речей і дорослішання.

Хто такі підлітки?

В лінгвістичному значенні слова "підліток" (від латинського - рости, дозрівати, просуватися вперед, виходити з-під опіки) міститься квінтесенція особливостей розвитку підлітка.

Психолого-педагогічні характеристики підліткового віку:

- перехідний період; періоду «бурі і натиску»;
- виділяються змістовуо-негативні характеристики цього етапу - важковиховуваність, конфліктність, емоційна нестійкість;
- визначається важливе позитивне надбання віку – «почуття індивідуальності»;
- основною для цього періоду стає суспільно корисна діяльність;
- з'являється прагнення до дорослості й самостійності; критичне ставлення до оточуючих; самовизначення; уміння підпорядковувати свої інтереси нормам колективного життя;
- діяльність (навчальна, організаційна, трудова, пізнавальна) спрямована на систему ставлень інших до неї;
- посилення статевої ідентифікації;
- головний зміст кризи перехідного періоду складає перебудова системи відносин між дитиною і середовищем;
- особливості прояву і перебігу підліткової кризи визначаються конкретними соціальними умовами, положенням підлітка в світі дорослих.

Хто такі підлітки?

- Отже підлітковий вік – це особливий життєвий етап, етап розвитку.
- У підлітковому віці змінюються різні боки життя підлітка: фізичний, соціальний, психічний, духовний.
- Підлітковий вік нелегко визначити, діти можуть досягти зрілості у різному віці.
- Зростання хлопчиків та дівчат відбувається в різному віці (в т.ч. в різний час розвиваються і різні функції мозку).
- За міжнародними документами ВООЗ, ЮНІСЕФ поняття **«підлітки»** охоплює вікову групу від 10 до 19 років включно.
- Увага **ЗЗП-№20 про реалізацію прав дитини в підлітковому віці** зосереджена на періоді **з 10 років до досягнення 18-річного віку.**
- Вітчизняна практика також розуміє під **«підлітками»** дітей у віці від 10 до досягнення 18 років.

Цілі Зауваження Загального Порядку №20

- надати державам керівництва стосовно законодавства, політики та послуг, необхідних для заохочення комплексного розвитку підлітків з урахуванням реалізації їхніх прав;
- підвищити обізнаність про можливості та виклики підліткового віку;
- поглибити розуміння та посилити повагу до здібностей підлітків, що розвиваються, та їхніх наслідків для реалізації прав;
- підсилити аргументи на підтримку більшої видимості підлітків та обізнаності про них, а також на користь інвестицій, що забезпечать підліткам можливість реалізувати свої права протягом всього життя.

Зобов’язання захищати

GC # 20

- Захисні вікові обмеження - шлюб, кримінальна відповідальність, призов на військову службу, дитяча праця, керування транспортними засобами, алкоголь і тютюнові вироби
- Інтернет захист
- Захист від насильства
- Захист підлітків позбавлених сім’ї: торгівля підлітками-мігрантами, підлітки, що опинилися в конфліктних та кризових ситуаціях або в спеціальних установах
- Залучення до насильства – у збройні сили або озброєні угруповання
- Підлітки, що мають обов'язки дорослих
- Наркотики та інші ПАР
- Ювенальна юстиція

ШИРОКИЙ СПЕКТР ВИКЛИКІВ для України

- Травматизм та безпечне середовище
- Належний рівень життя
- Якісна освіта
- Відпочинок, дозвілля та творчість
- Перехід від освіти до професійної підготовки та/або гідної роботи
- Конфлікти і кризи
- Вербовка у збройні сили та озброєні формування
- Рання вагітність
- Міграція батьків та відсутність альтернативи міграції для підлітків
- ……
- …….

Здійснені кроки 2018 р.

- Міжвідомча робоча група з питань здоров'я підлітків (МОЗ)

- Робоча група з розробки проектів плану заходів, спрямованих на запобігання протидії цькування (булінгу) в навчальних закладах, порядку реагування на випадки цькування (булінгу) та дискримінації для навчальних закладів(МОН)

- Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти розглянув проект Закону України про внесення зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, до Закону України «Про освіту» (вересень, 2018 р.), де поставлено завдання :
    - визначити поняття «булінг»
    - виявити механізми протидії цьому явищу в навчальних закладах, захисту прав дітей
    - встановити адміністративну відповідальність за булінг, приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим співробітником, керівником, засновником навчального закладу (поданий народними депутатами України)

unicef

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ імені Олександра Яременка
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

AIDS Foundation East West
СНІД Фонд Схід Захід

Центр Знань
knowledge.org.ua

Інформаційна онлайн-платформа для фахівців, які працюють з дітьми, підлітками та молоддю, в тому числі з груп ризику, уразливими та схильними до ситуативного ризику

Можливості у межах платформи:

- Мережа КДМ у базі організацій, що надають соціально-медичні послуги
- Бібліотека для дослідників соціально-медичних аспектів
- Проведення вебінарів для надавачів послуг
- Навчання за відеоматеріалами, курси для самонавчання
- Відкрита для Міністерств та їх підрозділів і структур, НУО

General comments #20:
наповнення фактами щодо різних аспектів

Країни проекту:
Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова, Україна

Наявна доказова база щодо підлітків (1)

- Україна є членом системних Міжнародних дослідницьких проектів, які вже накопичили потужну доказову базу щодо підлітків:
    - **HBSC** (учні 11-17 років) - 2002, 2006, 2010, 2014, **2018**
    - **ESPAD** (учні 15-17 років) - 1995, 1999, 2003, 2007, 2011, 2015, **2019**
- Цільові групи підліткового віку є підвибірками системного біоповедінкового моніторингу серед ключових груп населення **(ЛВІН, РКС, ЧСЧ)** щодо ризиків інфікування ВІЛ - 2007/2008, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017/2018
- Запроваджено біоповедінковий моніторинг серед підлітків, які живуть та/або працюють на вулиці – 2008, 2011, 2014, 2017
- Онлайн-опитування підлітків і молоді (в т. ч. з груп ризику) віком 10-24 роки з питань доступності КіТ - 2012, 2015, 2017

Наявна доказова база щодо підлітків (2)

- Можливості смс-опитування U-report (окремий аналіз результатів серед групи ю-репортерів віком 14-17 років, 18-19)
- Можливості вторинного аналізу досліджень серед молоді (Мінмолодьспорт, окремий аналіз результатів серед вікової групи 14-17, 18-19)
- Можливості вторинного аналізу результатів досліджень серед молоді «Перехід від навчання до роботи» (SWTS/МОП, окремий аналіз результатів серед вікової групи 15-17, 18-19)
- Дослідження РОЗУ серед підлітків (МБФ «Альянс громадського здоров'я», окремі міста)
- Визначення потреб підлітків, які вживають наркотики (малі міста в 7 областях)
- Опитування молоді щодо тютюнопаління (YTS/ВООЗ, окремий аналіз результатів серед вікової групи 14-17, 18-19)

Національні консультації щодо пілотування індикаторів оцінки рівня життя підлітків (ADOLESCENTS COUNTRY TRACKER -ACT, ЮНІСЕФ, 2016

- Потреба в створенні універсальних міжнародних індикаторів оцінки розвитку підлітків за такими сферами життя:
  - **охорона здоров'я**
  - **освіта**
  - **безпека**
  - **професійна зайнятість**
  - **активність та залученість до суспільного життя**
- Індикатори створюють платформу для **виявлення, оцінки та моніторингу прогресу** в різних сферах життя підлітків по всьому світу
- Регулярний моніторинг дає можливість розробляти **план дій щодо покращення соціально-економічних умов** для підлітків на національному, регіональному та міжнародному рівнях.

Мета моніторингу

Підтримати та стимулювати **міжгалузевий та заснований на праві** підхід до програм та законопроектів, що стосуються підлітків.

Система виділяє п'ять аспектів добробуту підлітків

Підлітки досягають свого найвищого рівня фізичного та ментального здоров'я

Підлітки приймають активну участь у навчанні через формальні та неформальні засоби

Підлітки відчувають себе захищеними, підтримуються своїми родинами, однолітками, школами та соціальним/віртуальним оточеннями

Підлітки активні в соціальному, культурному та громадянському аспекті своїх громад

Підлітки приймають участь у стійкій робочій або підприємницькій діяльності, що є стійкою та не-експлуататорською

Мета моніторингу

Підтримати та стимулювати **міжгалузевий та заснований на праві** підхід до програм та законопроектів, що стосуються підлітків.

Система виділяє п'ять аспектів добробуту підлітків

ПЛЮС 5

Ці індикатори надають характеристику фізичного економічного та соціального оточення, в якому підлітки живуть, навчаються, грають та заробляють.

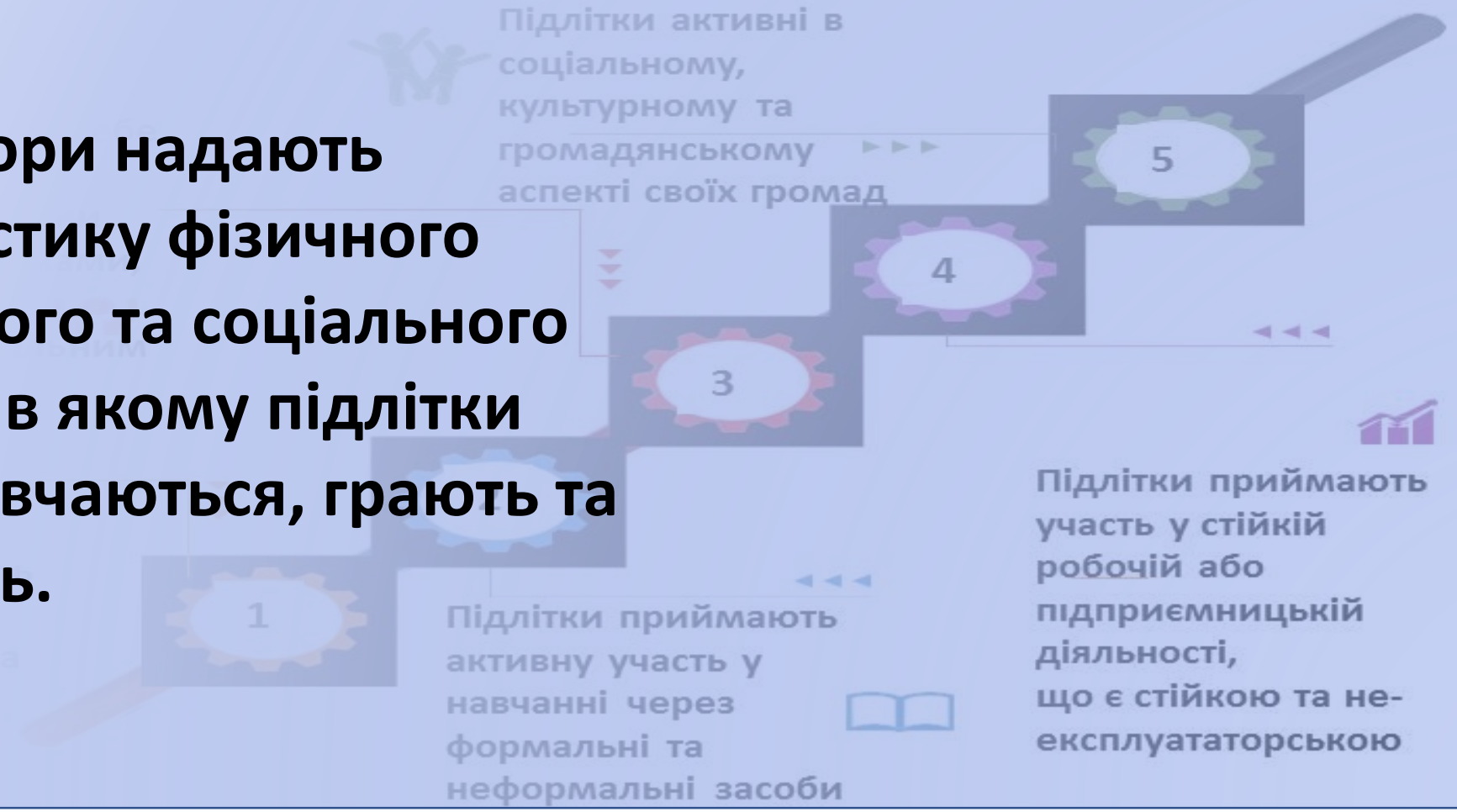

Система моніторингу рівня життя підлітків (АТС)

5X5	ЗДОРОВ'Я ТА ДОБРОБУТ	ОСВІТА ТА НАВЧАННЯ	ПРАВО НА ЗАХИСТ	ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ	АКТИВНА УЧАСТЬ ТА ЗАЛУЧЕНІСТЬ	ПЛЮС 5
	Смертність (всі випадки)	Навички читання та математики*	Шлюб неповнолітніх (до 15-ти та 18-ти)*	% підлітків, залучених до праці*	Індикатори даної групи в розробці	Загальна кількість підлітків
	Рівень смертності від самогубств (самопошкодження)*	Рівень грамотності*	Рівень вбивств*	Середній час на неоплачувану домашню працю*		Підлітки, які живуть нижче рівня бідності (міжнародний індекс)*
	Підліткове дітонародження	% підлітків, що завершили початкову освіту	Насильство вчинене з боку статевого партнера*	Навички володіння інформаційними та комунікаційними технологіями (ІТ)*		Вживання питної води та використання санітарно-технічних засобів*
	Поширеність недоїдання та переїдання	% підлітків, які завершили загальну середню освіту	Виховання з застосуванням насильства*	Підлітки, які не навчаються та не працюють*		Індекс (нерівності) Джині
	Вживання алкоголю	% підлітків, які не відвідують школу	Знущання	Рівень безробіття*		Індекс соціальних інститутів та гендеру

*Цілі сталого розвитку

Ресурс: Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ)

Більше інформації:

Громадська організація «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»

Голова правління:

Балакірєва Ольга, bon.smc@gmail.com

Директор:

Бондар Тетяна, t.bondar@uisr.org.ua

Тел. (044) 501–50–75
Тел./факс: (044) 501–50–76
http: www.uisr.org.ua
e-mail: info@uisr.org.ua

http://www.hbsc.org/